

МАКРОЕКОНОМІКА

Л.В.Шинкарук, д-р екон. наук

Інститут економіки та прогнозування НАН України

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ КАПІТАЛОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Розкрито формування пропорцій міжсекторного розподілу основного капіталу в Україні і виокремлено роль сектора "Нефінансових корпорацій" у процесі капіталоутворення. Розглянуто особливості секторів в інвестиційному процесі через специфіку процесу заощаджень, нагромадження та їх значення в процесі переходу до сталого економічного зростання.

Подолання кризових явищ в економіці України в перші роки мало екстенсивний характер, а незадовільна якість інституційного середовища на сьогоднішній день є цьому підтвердженням і спонукає дослідити роль інституційних секторів у процесі капіталоутворення, без яких навіть позитивні зрушення можуть перерости у негативну динаміку. Особливо важливим для економіки України є твердження А. Шпітгофа, що для здійснюється значних інвестицій у виробництво основного капіталу (ОК) потрібні особливі мотиви, на які впливає збитковість підприємств у минулому, оскільки підприємець перебільшує ймовірні ризики, тому виробництво ОК завжди відбувається нерівномірно і супроводжується зворотними рухами і депресіями. Це доводить, що стимулювання інвестицій в основний капітал вимагає "ювелірної" точності, а відкладена в часі віддача від інвестицій в ОК робить їх не дуже привабливими в умовах наявності тіньового сектора, який дає змогу отримати швидкий прибуток в інших сферах економіки.

Виробництво ОК передбачає інвестування вільного капіталу і на самому початку для нього може бути використаний значний позичковий капітал, але зрештою настає час, коли виробництво не може більше опиратися на запаси позичкового капіталу, нагромадженого в період депресії, і вимушене орієнтуватися на поточний потік заощаджень. Враховуючи такий підхід, для економіки України є важливим процес не тільки формування національних заощаджень, а й утворення доходу та їх міжсекторний розподіл.

Аналіз валового прибутку за період 1990–2005 років свідчить про зміну пропорцій у його міжсекторному розподілі:

- частка "НК"¹ знизилася від 72,7% до 59,8 2004 році та різко до 58,4% 2005-го року;

¹ Нефінансові корпорації "НК"; фінансові корпорації "ФК"; сектор загального державного управління "ЗДУ"; некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства "НКОДГ"; сектор домашніх господарств "ДГ"; сектор "Інший світ".

- частка "ФК" зросла від 0,5% до 8,7 у 2004 році і 2005-го року знизилася до 5,6%;

- частка сектора "ЗДУ" спочатку зросла від 2,3% до 5,5 і знизилася 2005-го року до 5,0%;

- частка "ДГ" до 2004 року зросла від 23,2% до 29,0% і 2005-го року різко збільшилась до 34,9%.

Така структура розподілу свідчить про зниження участі промисловості у створенні додаткової вартості, що негативно відбивається на зростанні ВВП. Окрім того, за період 2000–2004 років, коли почалося економічне зростання економіки України, валовий прибуток у структурі ВВП знизився від 48,0% ВВП до 44,0 (табл. 1) на тлі зниження у ВВП частки оплати праці від 49,0% до 46,0 та чистих податків – від 20,0% ВВП до 10,0. Негативні тенденції 2005-го року виражені у зниженні валового прибутку до 38,0% ВВП на тлі його зниження у "НК" до 22,0% ВВП.

Таблиця 1

Утворення та розподіл первинних доходів в Україні, % до ВВП

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Рахунок утворення доходу										
Використання:										
оплата праці найманих працівників	53,0	55,0	56,0	53,0	49,0	47,0	46,0	45,0	46,0	49,0
валовий прибуток, змішаний дохід:	34,0	37,0	38,0	45,0	48,0	48,0	42,0	43,0	44,0	38,0
"НК"	17,0	19,0	19,0	26,0	27,0	29,0	24,0	26,0	26,0	22,0
"ФК"	1,0	1,0	0,8	1,0	1,0	2,0	2,0	2,0	4,0	2,0
"ЗДУ"	2,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	2,0	3,0	2,0
"ДГ"	14,0	14,0	15,0	16,0	17,0	16,0	15,0	14,0	3,0	13,0
"НКОДГ"	0,7	0,7	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2
Рахунок розподілу первинного доходу										
Ресурси:										
чисті податки	24,0	22,0	23,0	21,0	20,0	14,0	12,0	12,0	10,0	13,0
чисті доходи від власності	-1,3	-1,3	-2,0	-2,7	-3,1	-1,9	-1,6	-1,4	-1,3	-1,5
Рахунок вторинного розподілу доходу										
Ресурси:										
Валовий національний дохід	98,7	98,7	98,0	97,6	97,0	98,2	98,6	98,9	99,0	99,0
чисті поточні трансферти	1,1	1,6	2,6	2,2	2,9	3,9	4,6	4,4	4,0	3,3

Джерело: розраховано за даними збірника "Структура національних рахунків України за 1990–2005 роки".

Підвищення заробітної плати і зниження прибутку в умовах 2005-го року змушує замислитись над проблемою якості зростання та ступеня тінізації економіки країни.

Наступний рівень утворення ресурсів нагромадження – це ретроспективний аналіз первинних доходів секторів, який подає викривлену картину утворення і розподілу первинних доходів, коли сектор "ЗДУ" в умовах дохідності за період 1996–2005 років у 2–3% ВВП отримував у 1996–2000 роках ресурси для валового наявного доходу за рахунок високих чистих податків (ЧП) на рівні 24,0–20,0% ВВП, які тільки з 2001 року почали знижуватися, але до 2005 року зросли до 13,0% (див. табл. 1).

Поступове зростання валового продукту і певні тенденції оптимізації міжсекторного розподілу підтверджують тезу щодо індивідуальних пропорцій між секторами залежно від фази циклічного розвитку економіки, а оскільки в Україні одночасно відбувається і становлення нової системи власності, то доцільно сконцентрувати увагу на розподілі доходів від власності між секторами через призму валового національного доходу (ВНД).

Важливість ВНД полягає у тому, що він є основою ресурсної частини рахунку вторинного розділу доходу, а також відображає всі первинні доходи, тобто фіксує процеси отримання первинних доходів від виробництва та перерозподілу доходів від власності. Таким чином, він відрізняється від ВВП на сальдо первинних доходів, одержаних від іншого світу і переданих йому.

Сальдо первинних доходів (на рівні економіки – національний дохід), враховуючи від'ємне сальдо доходів від власності протягом 1996–2005 років, сприяло відтоку капіталу з України, що суттєво відобразилося на розподілі доходу за інституційними секторами і зменшило ресурси заощаджень.

На наступному рівні національний дохід через рахунок вторинного розподілу трансформується у наявний дохід, який перевищує національний дохід на сальдо поточних трансфертів, частка яких у ВВП зросла за 1996–2005 роки від 1,1 до 3,3% (див. табл. 1), і основними отримувачами яких виступають "ДГ", а платниками "НК" та сектор "ЗДУ". Все це зменшує ресурси заощаджень секторів "НК" і "ЗДУ" і збільшує для домашніх господарств.

Циклічна динаміка прибутку і доходів інституційних секторів економіки України характеризується такими ознаками:

- сектору "НК" (рис. 1) належить найбільша частка валового прибутку (2005 рік – 58,4%) і лише 9,2% частка валового наявного доходу, на відміну від "ДГ" (рис. 2), де частка валового прибутку 2005 року – 34,9, а наявного скоригованого доходу – 78,2%, тобто відбувся перекид у структурі 2005 року, коли низилася частка "НК" і зросла "ДГ".

За 1990–2005 роки відбулася переорієнтація економічної активності, і зниження активності промисловості може поставити під сумнів подальше

економічне зростання через низьку частку у ВВП товарів вітчизняного виробництва. Хоча зростання частки "ДГ" можна визнати, певною мірою, позитивом, але це лише за умови дослідження розподілу доходу на споживання та заощадження;

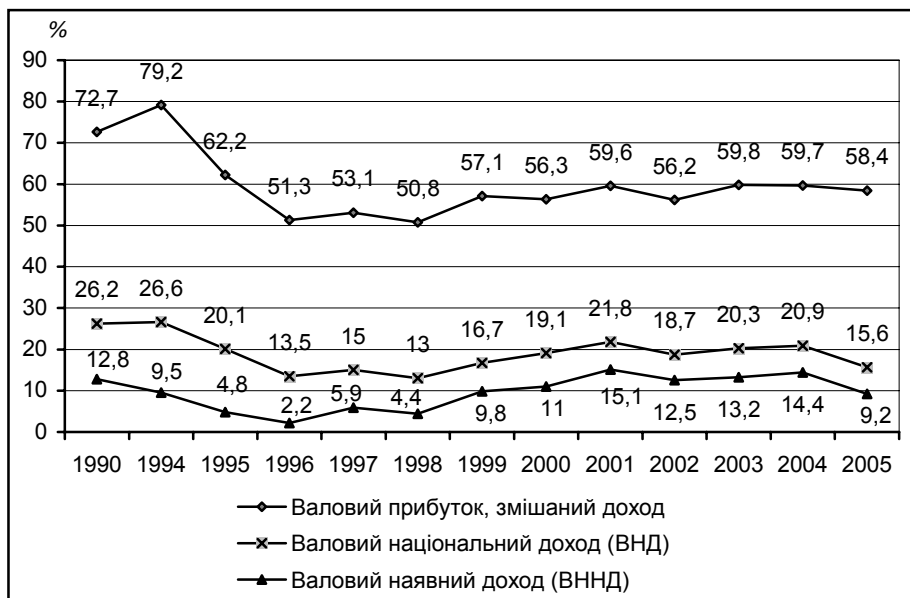

Рисунок 1. Динаміка частки доходів сектора "Нефінансові корпорації" у міжсекторному розподілі доходів в Україні, % від загальнонаціонального

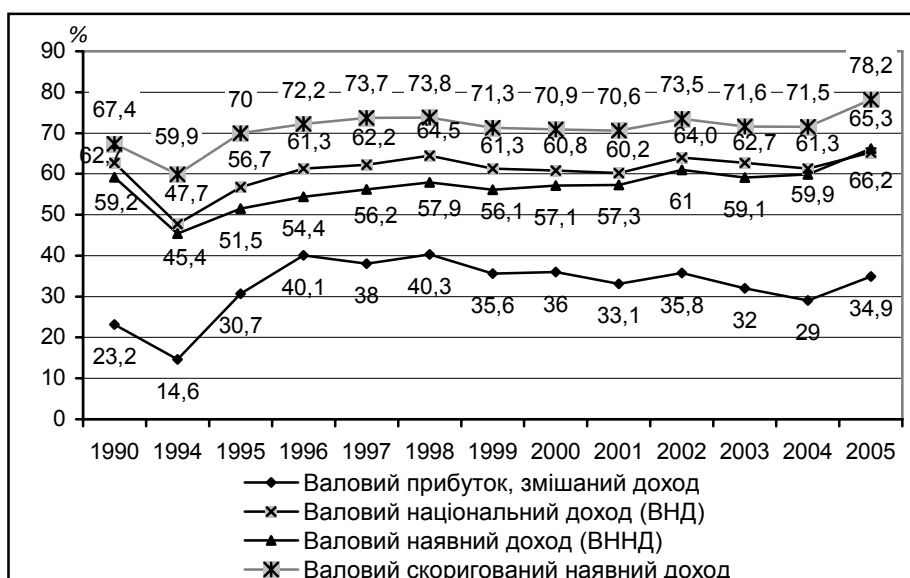

Рисунок 2. Динаміка частки доходів сектора "Домашні господарства" у міжсекторному розподілі доходів в Україні, %

- динаміці сектора "ЗДУ" (рис. 3) характерна найнижча частка валового прибутку (2005 рік – 5,0%) та друге місце у секторній структурі наявного доходу (2004 рік – 20,7%), і якщо врахувати, що основними джерелами доходу даного сектора є оплата праці найманих працівників і податки на виробництво та імпорт, то виникає питання щодо розмірів тіньового сектора в Україні та легальності сплати податків;

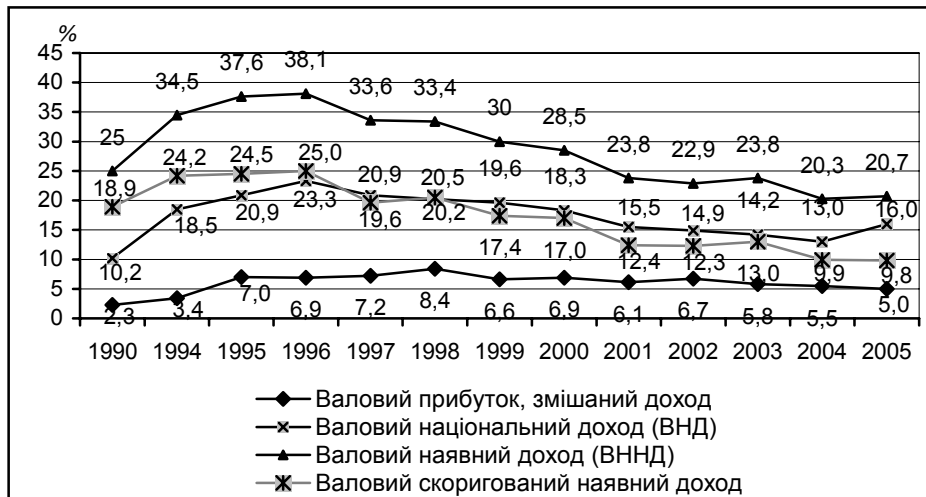

Рисунок 3. Динаміка частки доходів сектора "Загального державного управління" у міжсекторному розподілі доходів в Україні, %

- сектор "ФК" (рис. 4) демонструє позитивну динаміку частки прибутків та доходів валового прибутку до 2005 року, коли відбулося зниження їх рівня, але різниця між часткою валового прибутку та доходами викликає питання щодо їх можливого зниження через маніпулювання доходами від власності та іншими поточними трансфертами.

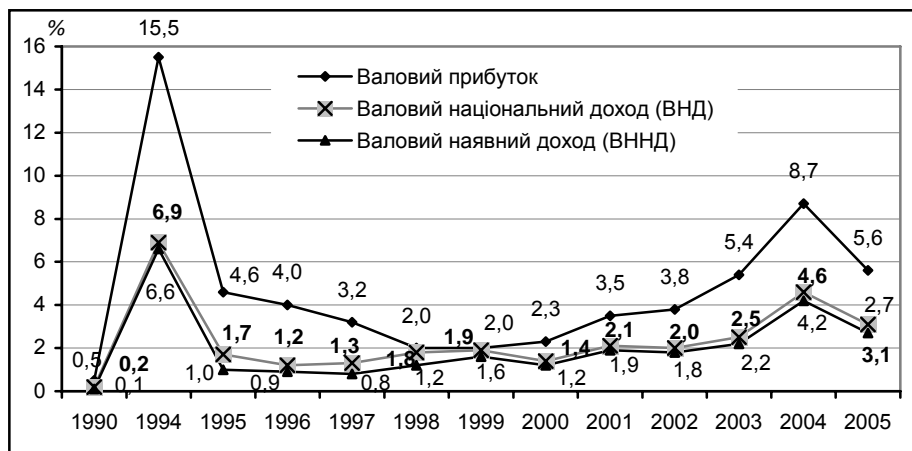

Рисунок 4. Динаміка частки доходів сектора "Фінансові корпорації" у міжсекторному розподілі доходів в Україні, %

У нашій економічній ситуації, з низьким рівнем якості вітчизняної інфраструктури, нестачею національних заощаджень та інвестицій у промисловість, критичною зношеністю ОФ, які вимагають негайного оновлення, інновацій, вище описані пропорції не можуть стати основою сталого економічного зростання.

Якість інституційного середовища в Україні зумовлена невідповідністю рівня розвитку інститутів вимогам суспільства, негативно впливає на перебіг процесу капіталоутворення та інституційні основи формування заощаджень. Проблема досягнення високої норми заощаджень потребує комплексного підходу і перегляду структури заощаджень, яка зумовлює їх якісний стан, аргументом чого є висока норма заощаджень (1990 рік – 35,9% ВВП), з якої Україна розпочинала трансформацію економічної системи. Тобто стан заощаджень повинен оцінюватися не тільки за кількісними параметрами, а й за якісними, зумовленими їх секторним розподілом з урахуванням зношеності матеріально-технічної бази, стану людського капіталу, фіскальної, монетарної і зовнішньоекономічної політики. Особливої уваги потребує аналіз трансформації валового наявного доходу (ВННД) секторів у заощадження, оскільки саме він є реальним доходом, який розподіляється для кінцевого споживання та заощаджень, потрібних для економічного розвитку.

Сектори "НК" і "ФК" не беруть участі в операціях по кінцевому споживанню, тому весь валовий наявний дохід використовується на заощадження, що доводить необхідність зростання розмірів саме даного доходу як джерела оновлення ОК та розширеного відтворення.

Чисті заощадження сектора "НК" як норма від наявного доходу сектора протягом 1990–2000 років мали від'ємні значення, відповідно (-4,8%) та (-28,0%), і лише за 2001–2004 роки вони набрали позитивних значень від 13,5% до 29,9%, тобто до 2001 року не відбулося навіть простого відтворення, що можна вважати важливим чинником кризового стану корпоративного сектора періоду 1990–1999 років. За 2005 рік відбулося критичне зниження заощаджень до 4,5% від доходу сектора.

Валові заощадження сектора "ФК" практично стовідсотково трансформуються у нагромадження, оскільки використовуються головно для основних засобів.

Заощадження сектора "ЗДУ" – частка ВЗ у наявному доході сектора за 1990–2005 роки змінилася від 40 до 13,9%, а частка ЧЗ – від 36,0 до 4,9%, і зниження має цілком природне пояснення – це зменшення ролі сектора у нагромадженні активів на рівні національної економіки, хоча питання доцільності зниження рівня окремих активів є дискусійним.

Частка ВЗ і ЧЗ сектора "ДГ" мала хаотичний характер, але до 2005 року почала наростати і досягла відповідно 15,5 та 15,3% доходу, що є дуже низькою нормою, оскільки ресурси саме "ДГ" повинні виступати значним кредитором економіки.

Сектор некомерційних організацій "НКОДГ" має від'ємні значення чистих заощаджень (2004 рік – 6,1%), тобто він боржник інших секторів.

Загалом, переломним роком у зниженні заощаджень був 1997-й рік, коли частка валових заощаджень (ВЗ) нефінансових корпорацій припинила скорочуватися і становила 5,9% ВВП проти 2,1% у 1996 році, ВЗ домашніх господарств у 1997 році становили 2,2% ВВП проти 1,0% 1996 року, а відсоток державного сектора, хоча й значно скоротився порівняно з 1996 роком (16,3% ВВП), становив усе ж 9,9% ВВП.

Тільки у 1999 році в Україні позначилися нові тенденції у зміні пропорцій розподілу заощаджень за секторами, тобто за 1990–2005 роки можна виділити три періоди розвитку.

Перший період – 1990–1998 роки – це період розпаду існуючої структури заощаджень та глибокої кризи заощаджень "НК" та "ДГ", зменшення у ВВП частки ВЗ нефінансових корпорацій від 14,1% у 1990 році до 4,5% ВВП у 1998 році, ЧЗ відповідно по роках від 0,7% до (-4,7%) ВВП; при цьому зростання частки ВЗ державного сектора від 10,8% у 1990 році до 12,1% ВВП у 1998 році, а ЧЗ – 9,3% ВВП у 1998 році. Щодо сектора "ДГ", то частка ЧЗ знизилася, а для фінансового сектора в описаний період характерним було зростання ВЗ від 0,1% у 1990 році до 1,3% ВВП у 1998 році, а ЧЗ – від 0,1 до 1,1%. Заощадження некомерційних організацій внаслідок специфіки їх діяльності, яка полягає в тому, що вони надають послуги чи продукти домашнім господарствам безкоштовно, або за цінами, які не мають економічного значення чи були мінімальними, період 1990–1998 років характеризується зменшенням ВЗ від 0,8 до 0,02% ВВП, а ЧЗ – від 0,2% ВВП до (- 0,5%).

Другий період – 1999–2004 роки – початок стабілізації процесу заощаджень та формування нової структури із зміщенням пріоритетів ВЗ у сектори нефінансових корпорацій і домашніх господарств. За період 1999–2004 років частка ВЗ сектора нефінансових корпорацій зросла від 9,7 до 14,8% ВВП і відповідно ЧЗ – від (-4,7%) до 4,4% ВВП, а в секторі домашніх господарств відбулося зростання ВЗ від 1,1 до 9,2%, а ЧЗ від 0,8 до 9,0% ВВП. Характерним також було зростання заощаджень фінансових корпорацій: ВЗ за період 1999–2004 років зросли від 1,6 до 4,2% ВВП, а ЧЗ – від 1,4 до 1,6% ВВП. Відмінною ознакою даного періоду є значне скорочення у ВВП валових заощаджень державного сектора від 10,0 у 1990 році до 3,3% ВВП у 2004 році, відповідно ЧЗ за цей період – від 7,5 до 1,0%.

Третій період – 2005–2006 роки – зміщення структури заощаджень у сектор "ДГ" із сектора "НК". Валові заощадження "НК" знизилися до 9,4% ВВП проти 10,5% "ДГ", а чисті до 0,4% ВВП проти 10,3% ВВП домашніх господарств.

Особливості заощаджень і нагромадження секторів визначаються їх особливими функціями у процесі інвестування, які і визначають економічний зміст заощаджень. Сектор "Нефінансові корпорації" характерний

вкладеннями в основний капітал і в запаси матеріальних оборотних коштів, що зумовлює одержання ефекту як у майбутньому, так і в момент інвестування завдяки створеним передумовам поживлення і зростання, стимулюючи попит на продукцію галузей, що виробляють фонди, та мультиплікаційний вплив на відтворювальний процес, що обумовлює зосередження уваги на дослідженні саме цього сектора.

У секторі за шість років (1990–1996 роки) частка заощаджень у ВВП зазнала кризового падіння, зокрема, валові заощадження (ВЗ) зменшилися проти 1990 року у 6,7 раза – із 14,1 до 2,1% ВВП, а за дослідженнями Б.Кваснюка, у 1996 році зменшилися проти 1989 року у десять разів – з 22,1 до 2,2% ВВП.

Криза чистих заощаджень сектора була набагато глибшою, оскільки падіння ЧЗ у 1990 році уже становило (-0,7%), а до 1996 року поглибилося до (-13,0%). Якщо порівняти норму заощаджень з питомою вагою валової доданої вартості у ВВП зазначеного сектора, яка за 1990–1996 роки скоротилася на 12 відсоткових пунктів (в. п.), а за 1989–1996 роки на 18,7 в. п., (1989 – 78,4, 1990 – 75,8, 1996 – 59,7%), то норма заощаджень відповідно до 1990 року скоротилася на 12,1 в. п., а у порівнянні з 1989 роком на 20,0 в. п. Це означає, що ресурси заощадження були втрачені сектором на стадіях виробництва доданої вартості та створення прибутку, але це не єдина причина кризового стану заощаджень, що підтверджується подальшим зниженням питомої ваги валової доданої вартості сектора у ВВП, яка у 1997 році становила 58,0%, 1998 році – 55,3%, і це в умовах зростання ВЗ у 1997 році до 5,9% ВВП і зниження у 1998 році до 4,5% ВВП. Щодо чистих заощаджень (ЧЗ) сектора нефінансових корпорацій, то у 1997 році криза почала набувати стабілізаційних ознак, які характеризувалися нестійкістю, і ЧЗ становили (-9,4%) ВВП, а у 1998 році ЧЗ – (-10,6%) ВВП проти (-13,0%) ВВП у 1996 році.

Важливість частки доданої вартості даного сектора у ВВП України незаперечна, але її вплив на заощадження пов'язаний із ступенем тінізації діяльності підприємств, а значна тінізація в українській економіці зумовлена непропорційним рівнем оподаткування та бюрократизації.

За період 1999–2004 роках відбулася зміна податкового тиску на підприємства від 6,9% податків у ВВП до 6,7%, а 2004 року – до 5,2% і зросла частка валової доданої вартості сектора за відповідні роки з 56,1% до 65,9% ВВП 2004 року та валових заощаджень із 10,9% ВВП у 2000 році до 14,8% ВВП, а чистих заощаджень із (-4,7%) до 4,4%. Це показує, що оптимізація системи оподаткування може стимулювати утворення заощаджень, але навіть знижений рівень оподаткування в Україні у 2004 році є все ще вищим за рівень 1995 року Польщі, а зростання частки податків 2005 року певною мірою зумовило зниження ВЗ до 9,4% ВВП. Щодо частки валових заощаджень "НК" у загальнонаціональному доході, то вона проти 2004 року знизилася на 10,2 в. п. (рис. 5).

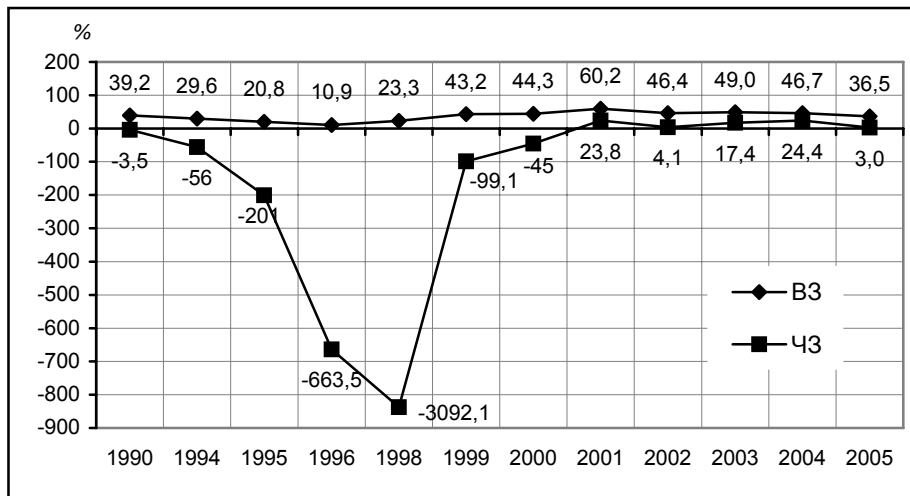

Рисунок 5. Динаміка частки валових і чистих заощаджень сектора "Нефінансові корпорації", % від загальнонаціональних

Податкові надходження до бюджету повинні зростати за рахунок розширення податкової бази та оптимізації податкового навантаження підприємств сектора залежно від виду діяльності, що дасть змогу детінізувати економічну діяльність і стимулювати мотивацію до зростання доходів платників податків через підвищення продуктивності праці та ефективності діяльності. А щодо стимулювання заощаджень, то завдання держави здійснювати ефективну структурну політику, яка має стимулювати заощадження виробничим сектором з метою інвестування коштів в оновлення основного капіталу, що підвищить ефективність і продуктивність праці та сприятиме переходу економіки України від цінової до нецінової конкуренції.

Чисті заощадження сектора "Нефінансові корпорації", які є джерелом валового нагромадження капіталу до 2000 року мали від'ємні значення: 1990 – (-0,7%) ВВП, 1998 – (-10,6%) ВВП і тільки у 2001 році становили 2,7% ВВП, 2004-го року 4,4, а 2005 року знизилися до 0,4% ВВП, і частка у структурі національного доходу (див. рис. 5) знизилася на 21,4 відсоткових пунктів, що вимагає аналізу причини досить високого рівня нагромадження капіталу: 1994 – 17,4% ВВП, 1998 – 15,4, 2002 – 14,8, 2004 – 16,5%, 2005 рік – 17,7% ВВП.

Додатковим джерелом нагромадження стали капітальні трансферти, отримані сектором, сальдо яких у 2005 році становила 4,321 млрд грн проти чистого заощадження сектора 1,881 млрд грн. Отже, капітальні трансферти частково компенсували нестачу заощаджень, але, крім них, значну роль відіграли і чисті запозичення, які особливо зросли у 2005 році.

Хоча розмір запозичень сектора "НК" значно коливався за роками, найвищими вони були у 1994–1996 роках, відповідно 16,2–13,7% ВВП, у 2002 році досягли 1,5% ВВП (3,4 млрд крб), у 2003 році – 2,4% ВВП

(6,5 млрд грн), а у 2004 році – 1,5% (4,893 млрд грн), і особливо зросли 2005 року – 33,752 млрд грн.

Сектору "НК" характерні значні виплати інших поточних трансфертів, особливо за період 1993–1996 років у розмірі 4,2% ВВП – 3,9% ВВП, а в окремі роки до 7,2% ВВП (1995 рік) – це є свідченням вилучення доходів через таку складову інших поточних трансфертів, як різні поточні трансферти, до яких входять витрати сектора на утримання підрозділів, які надають робітникам соціально-культурні послуги, роблять внески і пожертви громадським організаціям і благодійним фондам. Частка виплачених різних поточних трансфертів у загальній сумі інших трансфертів за період 1990–2004 років коливалася у межах 80,0–95,0%. Це підтверджує гіпотезу, що через податкові пільги певна частка витрат підприємств мала податковий характер, зокрема ті, які спрямовувалися на утримання соціальної сфери через сплату частини поточних і капітальних трансфертів. Період 1998–2005 років характеризується зменшенням рівня вилучення доходів через різні трансферти, оскільки за відповідний період знизився з 2,7 до 1,0% ВВП, що відіграло певну позитивну роль у формуванні сектором заощаджень.

Економічні умови України спричиняють нестійку динаміку секторного валового і чистого нагромадження основного капіталу, значний вплив на яку мають очікування населення, нестабільна політична ситуація і як наслідок – коливання у розмірі доходів секторів.

Дуже важливою у визначенні норми валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) в Україні є структуризація за секторами, зокрема, частка сектора (рис. 6, 7) "ФК" – 2,0%, "НК" – 79,1%, "ДГ" – 6,0%, що можна умовно вважати часткою приватного сектора у 80%.

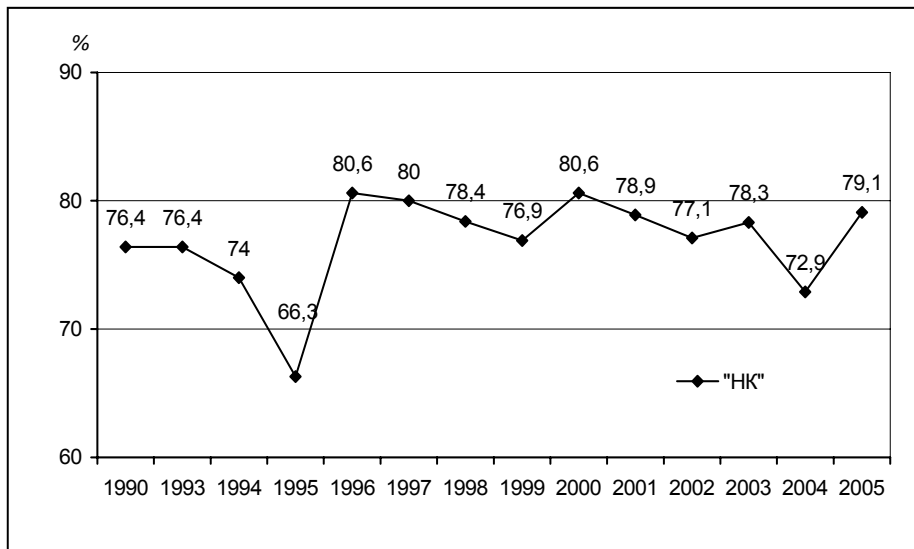

Рисунок 6. Секторна, структури валового нагромадження основного капіталу в Україні, % до попереднього року

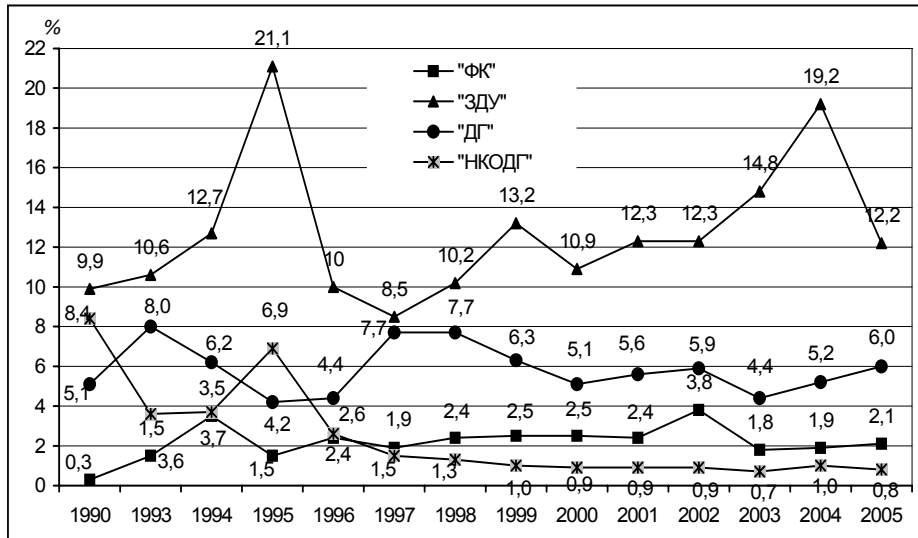

Рисунок 7. Секторна, структури валового нагромадження основного капіталу в Україні, % до попереднього року

Частка державного сектора у формуванні норми ВНОК 2004 року становила 12,2%, і хоча порівняння лише за відносними показниками показує високу норму, абсолютний показник даного сектора є низьким. Тобто зниження частки "ЗДУ" у ВНОК не є можливим, оскільки вона і так становить (рис. 8) 55,6% рівня 1990 року, а частка "ДГ" – 34,5%, тому підвищення норми ВНОК має здійснюватися в основному за рахунок приватних секторів.

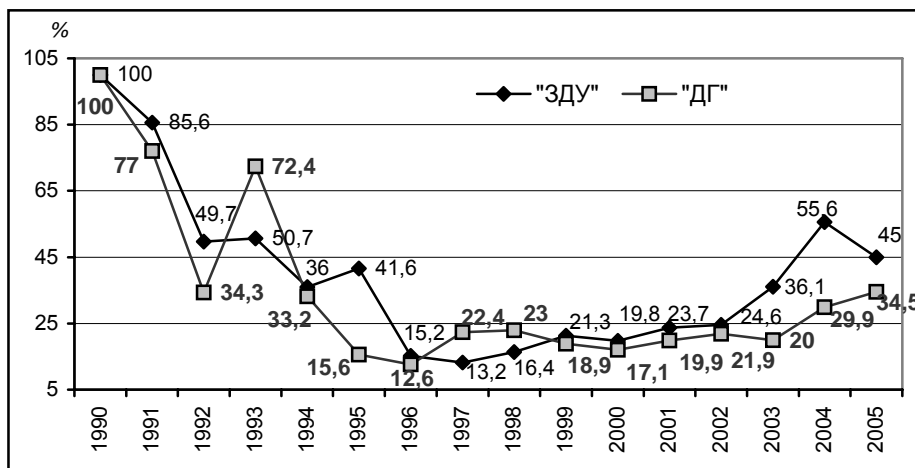

Рисунок 8. Частка секторів у нормі валового нагромадження основного капіталу, % до 1990 року

Джерело: розрахунки автора.

Секторний аналіз ВНОК (рис. 9) демонструє позитивні зрушення в секторі "Нефінансових корпорацій", основного виробника доданої вартос-

ті, які започатковані 2000 року, коли зупинилося зниження частки нагромадження основного капіталу у ВВП країни і до 2004 року досягло 28,1% від рівня 1990-го, але 2005 року темпи знизилися і рівень становив 30,5% від 1990 року. Активізація процесу інвестування основного капіталу в 1999–2003 роках (індекси інвестицій у ОК становили 1999 року – 8%, 2003 року – 31,3%) не набрала достатньої сили, оскільки розмір інвестицій не перевищив розміру зношеності основних фондів. Щодо 2005 року, то діяла тенденція до зниження темпів інвестування, і особливо у 2005 році (рис. 10), коли зміна ВНОК становила 8,7% сектора "НК" і 15,4% сектора "ДГ".

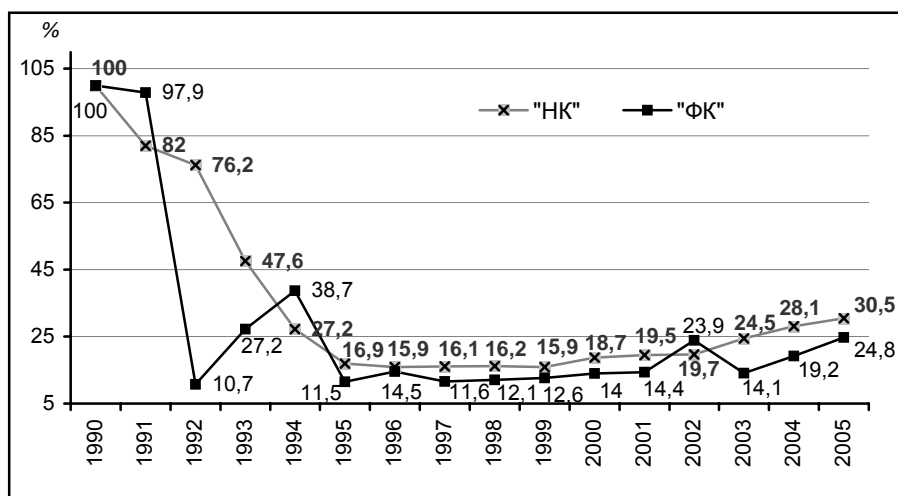

Рисунок 9. Валове нагромадження основного капіталу за секторами, % до 1990 року

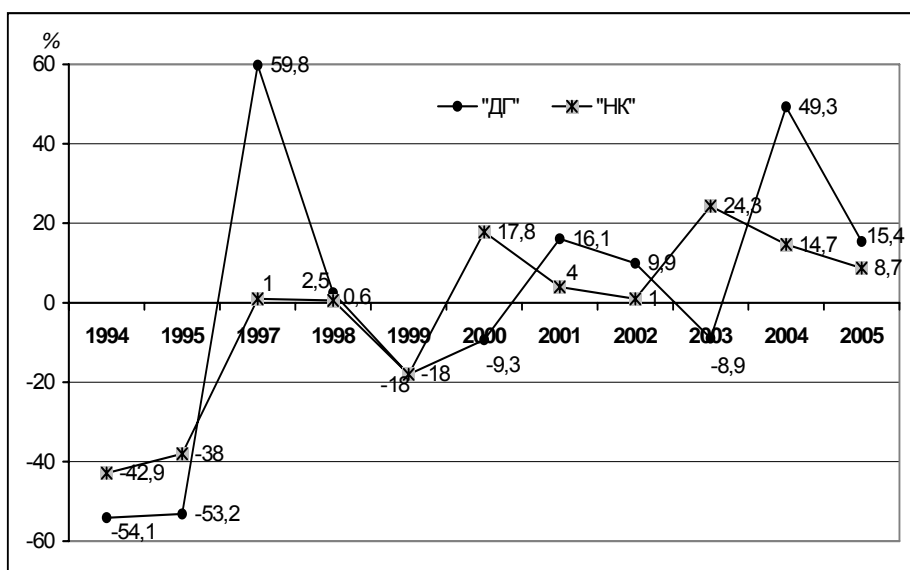

Рисунок 10. Зміна валового нагромадження основного капіталу за інституційними секторами в Україні, % до попереднього року

Що ж до конвертації чистих заощаджень у чисте нагромадження основного капіталу (ЧНОК), то за період 2000–2005 роки навіть той мінімум заощаджень, на який вийшла економіка станом на 2004 рік, не повністю конвертувався в нагромадження, і ЧНОК становило близько 50% від чистих заощаджень, тобто заощадження не виконувало свого призначення як джерела нагромадження ОК.

На низький якісний рівень нагромадження вказує частка ВНОК в розрізі видів нефінансових активів:

- частка матеріальних основних засобів сектора "НК" становить 95,2%, а нематеріальних – 4,5%;

- щодо сектора "ЗДУ", то частка матеріальних – 99,2%, нематеріальних – 0,5%.

Валове нагромадження за видами економічної діяльності свідчить про низький рівень соціальної складової нагромадження: частка освіти – 2,8%, охорони здоров'я і соціальної допомоги – 2,5%.

Структура капіталоутворення США, яка, на відміну від структури в Україні, показує частку у ВВП валового нагромадження держави та приватного сектора, протягом чотирнадцяти років (табл. 2) змінилася – відповідно від 3,7% 1990 року до 3,2% 2004 року та від 14,8 до 16,4%, тобто у формуванні норми нагромадження зростає роль приватного сектора. Саме приватне нагромадження ОК формує основну частку норми ВНОК США – 78,6% за 1990 рік; 81,4% за 2004 рік, а частка валового нагромадження державного сектора була в межах 21,4% 1990 року та 18,6% 2004 року.

Таблиця 2

Структура нагромадження капіталу США

Показник	1990	1995	2000	2002	2003	2004
Валове нагромадження, % від ВВП	18,6	18,6	20,8	18,3	18,4	19,6
Валове приватне нагромадження, % від ВВП	14,8	15,5	17,7	15,2	15,2	16,4
Валове нагромадження ОК, % від ВВП	14,6	15,0	17,1	15,1	15,2	15,9
Валове нагромадження ОК, % від загального	78,6	80,8	82,3	82,2	83,0	81,4
Валове нагромадження державного сектора, % від ВВП	3,7	3,2	3,1	3,2	3,2	3,2
Чисте нагромадження, % від ВВП	6,8	6,7	8,7	6,1	6,4	7,4
Чисте нагромадження, % від ВНОК	36,6	36,2	41,8	33,1	35,0	37,6

Джерело: розраховано автором за даними: International Financial statistics Vol. LIX, NO. 3, March 2006. – Washington. (p.p. 264, 236, 322, 404, 422, 488, 532, 738, 786, 808, 918, 990).

Окрім того, структура нагромадження ОК приватного сектора США включає ВНОК у житловому та нежитловому будівництві. Житлове будів-

ництво є значною часткою у загальному обсязі нагромадження, що впливає на розмір абсолютного показника по США, а в Україні частка житлового будівництва є надзвичайно низькою.

Показник норми ВНОК характеризується різним середньорічним зростанням за країнами, за період 1980–90 років середньорічне зростання ВНОК Норвегії становило 0,9%, а за 1990–2003 роки – 3,9%, США – відповідно 4,0 та 6,2%, Китаю – 10,8%, Кореї – 12,0 та 3,1%, Японії – 5,5% та (-0,5%). Тобто на середньорічні темпи зростання ВНОК розвинених країн впливає необхідність оновлення основного капіталу і залежно від цього змінюється норма, що і зумовлює її циклічний характер.

В Україні утворення капіталу відбувається нерівномірно і хвилеподібно. Такі хвилі в перехідній економіці вирізняються глибиною нижнього поворотного пункту і довшим лагом переходу від нижнього до верхнього поворотного пункту порівняно з переходом від верхнього до нижнього, тобто діє тенденція до зростання стрибками, ривками – це характеризує сучасну економіку країни і ускладнює нагромадження основного капіталу у розмірі, який би зрушив економічну систему стійкого економічного зростання.

Аналізуючи процес капіталоутворення нефінансовими корпораціями, можна зробити висновки, що існує дефіцит джерел нагромадження, а також заощадження неповністю трансформуються у нагромадження. Це призводить до низького рівня капіталовкладень і високого ступеня зношеності основного капіталу, що закладає можливість негативних шоків економічної системи та її нестабільності. Якщо реноваційні процеси у промисловості не наберуть якісних зрушень, то заклики збільшити вкладення в людський капітал можуть залишитися нереалізованими, що дасть позитивний ефект для більш розвинених країн, оскільки почнеться значний відтік висококваліфікованої робочої сили у країни з кращим рівнем основного капіталу і вищим рівнем заробітної плати. Україна ж виконуватиме надзвичайно затратомісткий процес підготовки спеціалістів високої кваліфікації для інших країн, а сама залишиться при цьому країною, де у складі ВВП переважатиме додана вартість добувної, а не обробної промисловості.